

A SZKÍTÁK TESTFESTÉSÉNEK EMLÉKEI

Egy paziriki sírkamra rekonstrukciója (fotó: Kirill Samurskiy)

Ma már a radiokarbon kormeghatározásoknak köszönhetően jól tudjuk, hogy Kr. e. kb. 3200-ból származik a ma ismert legkorábbi „testfestés”, azaz az évekig/évtizedekig maradandó tetoválás. Az olasz Alpokban, a Hauslabjoch-Tisenjoch-gleccser jegéből kiolvadt múmia, Ötzi testén ugyanis 15 helyen is sikerült megfigyelni tetoválás nyomait.

Ötzinél jóval fiatalabbak (Kr. e. 400–200 közöttiek) ugyanakkor a dél-szibériai Altáj-hegység melletti Pazirik kurgánjaiból származó, ugyancsak a száraz hidegnek köszönhetően megőrződött mumifikálódott nők és férfiak tetovált maradványai. A paziriki nép által földből felhordott nagy méretű sírhalmok alá fagerendákból épített, belül színes nemezszőnyegekkel díszített sírkamrákban gyakran kocsival, lovaikkal, s aranyfóliával bevont fa ivókészleteikkel eltemetett vezető réteg tagjai látványos, leginkább állatalakos tetoválásokkal díszítették magukat. E tetoválásokat készítő mesterek bizonyosan valamiféle „mintakönyvekből” dolgozhattak, az egyéni megrendelő óhaja szerint kombinálva az egyes elemeket. A ma a szentpétervári Ermitázs múzeumában található múmiák különböző testrészein sárkányok, párdúcok, szarvasok, lovak, kecskék és madarak tűnnek fel.

Úgy gondolom ugyanakkor, hogy a „mintakönyvek” mellett a profi tetoválók nem feltétlenül használtak sablonokat. Bár az alább bemutatásra kerülő agyagból készült tárgyak (a szakirodalomban a pintadera, azaz a „testpecsétlő” kifejezést használják rájuk) akár erre is alkalmasak lehetnének. Én mégis

úgy vélem, hogy e tárgyak sokkal inkább a kevésbé maradandó testszépítő eljárás, azaz a testfestés nyomóformái voltak.

Ilyen nyomóforma és festék (itt narancsszínű arzén-szulfid ásvány) együttese jelenleg csak a szentes-vekerzugi 86., bizonytalanul nőnek meghatározott sírból ismert. A fekete színt koromból, a fehérét mészből, a pirosat/bordót okkerből, a sárgát pedig kiégetett okkerből nyerhették, és nyilván számos növényi eredetű festéket is használhattak.

A Vas megyei pintaderák közül talán a leglátványosabb a Szombathelyhez közeli falu, Sé határában feltárt lelet. A szkíta kori testpecsétlő az Arany-patak mellett 1998-ban egy lakópark építését megelőző leletmentő ásatás során feltárt korabeli településről származik. A motívum a Kárpát-medencei aranylemezekről (ebbe a körbe sorolhatók a mezőkeresztes-zöldhalompusztai és a tápiószentmártoni szkíta „aranszarvasok” is), de az Altáj-vidéki sírok csont- és fafaragványairól, valamint textiljeiről és tetoválásairól is jól ismert. Mindezeket természetesen klasszisokkal jobb minőségű kivitelben. A pintaderát a település egyik háztapasztásrétege alól, egy sütökemence

Pintadera Sé határából

A sárvári testpecsétlő

mellett, a járászintről emeltem ki. Ekkor sérült meg a fogóbütyke. A tárgy törésfelülete szürke, jól iszapolt agyagból, kiváló minőségű égetéssel készült. Előlapján szarvas ábrázolása látható. Balra „haladó”, kiterített agancsú, kicsi, stilizált fejű, felkunkorodó farkú. Három robusztus, úgynevezett szigonylába van. Mérete: 50×42×10 mm.

Egy másik velemi (?) testpecsétlőn egy indaszerűen visszakunkorodó lábakkal és szarvval ábrázolt madárfejű, emlős testű, farkkal ábrázolt mitikus lény jelenik meg. Hasonló módon erősen stilizált a sorban harmadik, de a legnagyobb méretű agyagpecsétlő ábrázolása. Ezt a tolna megyei Bátaszék határában találták, és két griffet ábrázol. Egy negyedik – itt először közlésre kerülő – Vas megyei nyomóforma a sárvári Rába-átkelőnél, Gabler Dénes ásatásáról, 1994-ből származik. Terrakottaszínű, hátoldalán szintén bütykfogantyú van. Előlapján középtűt egy ősi, a földkerekség egészén elterjedt motívum, a napszimbólumként értelmezhető szvasztika, illetve annak részelemei figyelhetők meg. Mérete: 30×30×10 mm. Ugyanilyen szvasztikákat is ábrázoló nyomóformát viszont a velemi Szent Vid-hegyről is (?) ismerünk. Ugyanitt a szvasztika összetevőit, esetleg egy meandersort megje-

lenítő hosszúkás példány (?) is előkerült. Utóbbi párhuzamáról egy jánosházi, a vaskori európai Hallstatt-kultúrához köthető hamvasztásos temetkezésből van tudomásom. (Károlyi Mária nyugalmazott régész kolléganőm szíves közlését a még közöletlen sírról e helyütt is köszönöm!)

A különféle természetes anyagokkal végzett arc- és testfestéssel gyerekkoromban Karl May vadnyugati indiánkönyveinek olvasása közben találkoztam először. Ma már tudom, hogy az arc- és testfestés szinte az összes ősi törzsi kultúrában jelen volt valamilyen formában. Dél-Amerikában és Afrika egyes részein, a Csendes-óceán szigetein, Ausztráliában és Új-Zélandon a bennszülöttek körében a mai napig is élő szokás. Így a dél-amerikai chaco törzsből vagy bambuszról kifaragott pecsétlőkkel viszik fel a testükre a festett mintákat.

Az arc- és testfestés ősi idők óta alkalmazott varázslási módszer is egyúttal, amit a vadászati és harci sikerek érdekében használtak talán már az őskortól kezdve, így a szkíták idejében is. Több mint valószínű, hogy a test kevésbé maradandó (néhány napig, legfeljebb egy-két hétig tartó) festését és a sokkal maradandóbbnak tekinthető tetoválást párhuzamosan/együtt is gyakorolták már egészen az őskortól kezdve, még ha erre konkrét bizonyítékaink csak az újkortól kezdve maradtak is fent, például az észak-amerikai síkvidéki indiánok körében.

Esetleg az arcfestés és a tetoválás együttes alkalmazása jelenik meg a dél-szibériai oglakti Kr. u. 3–4. századi kurgánjainak égett agyag festett maszkinak motívumai-ban is?

A tetoválás 18. század végétől induló diadalmenete és gyors elterjedése mellett a testfestés sokáig háttérbe szorult, míg nem az 1960-as évektől, nem utolsósorban a hippimozgalmak fiatal női követőinek köszönhetően a testfestés egyre népszerűbbé vált a modern „nyugati” civilizációban is. A hennafestés (akár a testre, akár az arcra), az arcfestés, a csillámos testfestés, az air-brush festés stb. ma már szinte mindennaposnak számít. Ezek mesterei számára manapság már világversenyeket is rendeznek, ahol a bőrbarát testfestéket szivaccsal és/vagy ecsettel viszik fel, pintaderákat tehát ma már nem használnak, úgy, ahogyan azt szkíta elődeik tették.

Különböző méretű és motívummal ellátott pecsétlők Velemről